

संपादकीय

कांग्रेस में गांधी होने का मतलब

सोनिया गांधी कांग्रेस अध्यक्ष बने रहना नहीं चाहती, लेकिन अभी कोई सर्वसम्मत विकल्प भी नहीं है। उन्होंने पार्टी को नया अध्यक्ष चुनने की सलाह दी है। सोनिया गांधी ने राज्यसभा में नेता प्रतिक्षण गुलाम नवी आजाद से बातचीत की है और कुछ उन वरिष्ठ नेताओं को चिह्नी का जवाब भी भेजा है, जिन्होंने कांग्रेस अध्यक्ष को पत्र लिख कर 'उपर से नीचे तक' आमूल परिवर्तन की मांग की थी। बेशक कांग्रेस

आलाकमान के खिलाफ पहली बार ऐसी अभूतपूर्व आवाज उठाई गई।

चिह्नी लिखने वालों में कांग्रेस की सभी पीढ़ियों के प्रतिनिधि हैं। ये

तमाम नेता वे हैं, जिन्होंने कांग्रेस सरकारों के दौरान सत्ता-सुख भोगा था या पार्टी संघटन में महत्वपूर्ण पदों पर रह चुके हैं अथवा नेहरू-

गांधी परिवार को ही 'कांग्रेस' मानते आए हैं।

चिह्नी लिखने वालों में पार्टी संघटन में पूर्व पुरुष मंत्री, कई कांग्रेस कार्यसमिति के सदस्य, मोजूदा सांसद और कई पूर्व केंद्रीय मंत्री हैं, जिन्होंने हत्याकाश भी किए हैं। इन 23 कांग्रेस नेताओं की मांग है कि पार्टी को पूर्वकालिक और प्राचीनी नेतृत्व चाहिए। वह स्थायी भाव वाला सामूहिक नेतृत्व होना चाहिए। नेतृत्व राजनीतिक तौर पर दिखाना भी चाहिए और सक्रिय भी होना चाहिए।

पार्टी की सर्वोच्च नीति-निर्धारक इकाई-कांग्रेस कार्यसमिति-के लिए

चुनाव कराए जाने चाहिए, और मोरनन बंद हो। हालांकि चिह्नी लिखने वालों ने प्रतिक्षय तौर पर नेहरू-गांधी परिवार को पीछे छेकेने की

कांशित नहीं की है और न ही गैर-गांधी कांग्रेस अध्यक्ष चुनने का

सुझाव दिया है। हालांकि गैर-गांधी अध्यक्ष वाली बात प्रियकारी गांधी वाला ने हाल ही में कही थी, लेकिन पार्टी में आमूल बदलाव के माध्यम से

दिखाई नहीं देता। युवा वर्ग ने 2019 के लोकसभा चुनाव में प्रधानमंत्री

मंदी और भाजपा के पक्ष में मतदान किया। साफ है कि कांग्रेस देश

के युवाओं का भरोसा खो चुकी है और पार्टी का परिवर्गात जनाधार

और समर्थन का आधार भी ढह रहा है। मध्य वर्ग में भी कांग्रेस के प्रति

मोहंग की स्थिति है, लिहाज पार्टी के अस्तित्व को बचाने की चिंता

है। सवाल है कि वरिष्ठ नेता पार्टी की चिंता कर रहे हैं या अपनी

संसदीय राजनीति को बरकरार रखने को चिंतित है? मसलन-

राज्यसभा में विषय के नेता गुलाम नवी आजाद का कार्यकाल फरवरी

में समाप्त हो रहा है। उनका जमू-कशीर से दोबारा निवाचन असंभव

है, क्योंकि अभी तो वहां चुनाव ही अनिवार्य है और राज्यपाल शासन

जारी है। ऐसे भी कई बड़े और बुरुंग नेता हैं, जिन्होंने निवाचन फर्सा

हुआ है। संगठन में भी कोई समानानंतक पद खाली नहीं है। चूंकि नए

कांग्रेस अध्यक्ष की बहस शुरू हो गई है, लिहाज बुनियादी सवाल तो

यह है कि यदि नेहरू-गांधी परिवार का सदस्य कांग्रेस अध्यक्ष नहीं

होगा, तो पार्टी की भूमी कोन बनाएगा, जिसके इन्हें अर्द्ध-मध्यम श्रेणी का

किसान माना जाता है और मध्यम श्रेणी में चार से दस

हेक्टेयर के किसान आते हैं। 10 हेक्टेयर से अधिक जमीन

वाले मात्र लगभग 5 प्रतिशत किसान ही देश में हैं। यह

परिदृश्य साफ बताता है कि भारत लघु-सीमात किसानों का विश्वाल देश है।

भारतीय ग्रामीण समाज को सदस्य कांग्रेस अध्यक्ष नहीं

होगा, तो पार्टी की भूमी कोन बनाएगा, जिसके इन्हें अर्द्ध-

मध्यम श्रेणी का किसान माना जाता है और अर्द्ध-मध्यम श्रेणी का

किसान परिवार है जिसके पास एक से दो हेक्टेयर जमीन

का विश्वाल किसान है। जहां 10.05 प्रतिशत परिवारों के पास

मात्र 2 से 4 हेक्टेयर जमीन है जिसे हेक्टेयर से अधिक जमीन

वाले मात्र लगभग 5 प्रतिशत किसान ही देश में है।

यह परिदृश्य साफ बताता है कि भारत लघु-सीमात किसानों का विश्वाल देश है।

भारतीय ग्रामीण समाज को सदस्य कांग्रेस अध्यक्ष नहीं

होगा, तो पार्टी की भूमी कोन बनाएगा, जिसके इन्हें अर्द्ध-

मध्यम श्रेणी का किसान माना जाता है और अर्द्ध-मध्यम श्रेणी का

किसान परिवार है जिसके पास एक से दो हेक्टेयर जमीन

का विश्वाल किसान है। जहां 12.30 प्रतिशत है जो अब तक थाने का

नाम नहीं ले रही है। इसके बाद तो जैसे हर

रोज संख्या बढ़ोरी की होड़ सी लग

गई। फिल्से एक हफ्ते से तो लगातार 60 से

70 हेक्टेयर सक्रियता के अपाल सामने आते

रहे, लेकिन इसी सामान्यता शनिवार देर रात

इसका भी एक दिन में

कुल मामले 70 हेक्टर का पार कर गए, इसे

हल्के से लेना के बाद बेद घात करता रहा।

जारी है और यह बेद घात करता रहा।

समझना होगा कि आखिर हुआ क्या यह जो लोगों के मान से कोरोना का डर अखें रखते हैं?

दरअसल कोरोना को लेकर अब लोगों

में तह-तहकी भान्तियां बहुत तेजे से घर

करती जा रही हैं। निश्चित रूप से यह बेद

चिन्तानक और भयावह है।

उससे भी बड़ी होनी की बात यह है कि भारतीय ग्रामीण समाज की

विश्वाल देश के लिए बहुत ज्यादा

है। अब उसके लिए बहुत ज्यादा

નર્મદા બચાઓ આંદોલન કી રથાપના કે 35 વર્ષ

ડૉ સુનીલમ, લેખક

નર્મદા બચાઓ આંદોલન 35 વર્ષ કા પ્રોફ્ફ હો ગયા હૈ યુવાનશા કે આંદોલન કી કહાનિયાં અબ કિદરિતિયા બન ચુકી હૈ ઇસકે બાવજૂદ આંદોલન મેં યોવન કા ઉત્સાહ , ઉમંગ, આત્રોશ, સંકલ્પ આજ ભી દિખાઈ પડતી હૈ તીસરી પીઢી અબ નેતૃત્વ મેં પ્રમુખ ભૂમિકા મેં દિખલાઈ પડતી હૈ આંદોલન કી પ્રેરણ સે દેશ મેં હજારો જન આંદોલન ખડે હો હૈ ઔર પ્રમાણિક જન આંદોલનકારી તૈયાર હો ચુકે હૈનું।

35 વર્ષો સે સમર્પિત હોકર અનવરત સંઘર્ષ કરને વાલી મેધા પાટકર અબ દેશ ઔર દુનિયા કી આઇકૉન બન ચુકી હૈ જિસકા સમ્માન પાર્ટ્યુનો, જાતિયો, ધર્મો, ભાષાઓં, તિંગોં ઔર ઇલાકાઈ પરવર્ગોંને કુલપર ઉઠ કર લગભગ સભી કે દ્વારા કિયા જાતા હૈ પ્રશાસન, પુલિસ સે જુડે અધિકારી ઔર વિભિન્ન સરકારોને કે વિધાયક, સાંસદ, મંત્રી, મુખ્યમંત્રી ઉનકી વિલક્ષણ પ્રતિભા કે કાયલ હૈ સંઘર્ષ, રચના ઔર વિચાર કા કામ એક સાથ કરને વાલે નેતૃત્વકર્તા કમ પાએ જાતે હૈનું। મેધા જી દેશ કે એસે ગિને-ચુને લોગોં મેં સે હૈ, જિન્હોને કોરોના કાલ મેં ભી સરકારોં દ્વારા અતિથિ શ્રમિકોને પર કિયે જા રહે અન્યાય, અત્યાચાર, બ્રાચાર ઔર ભેદભાવ કો સડકોં પર જાકર ચુનીતી દી હૈ હમારે જૈસે તમામ સાથી ઉનસે સ્થાઈ તૌર પર માસ્ક કા ઇસ્તેમાલ કરને કા કહેતે હૈનું, લેકિન ઉનકા સ્થાઈ જવાબ હોતા હૈ કી આપ દેશ કી ચિંતા કીજાએ, મેરી નહીં।

પરંતુ કિસી ભી આંદોલન કે 35 વર્ષ બાદ ઉસકા મૂલ્યાંકન કિયા જાના લાજમી હૈ એસા કરતે સમય મહત્વપૂર્ણ પ્રશ્ન યાં હોતા હૈ કી કિયા કોઈ વિલક્ષણ પ્રતિભા વાલા વ્યક્તિ કિસી આંદોલન કો ખડા કરકે 35 વર્ષ તક ચલા સકતા હૈ? મુશ્કેલિયત હોતે હૈ વહેં ખીંચી તો સકતા હૈ, લેકિન સંગઠન કો જીવંત રહેતે હોતું હૈ આપ દેશ કી અત્યંત કઠિન કાર્ય હોતા હૈ આમતૌર પર આંદોલનોને કે બારે મેં કહા જાતા હૈ કી યદિ આંદોલન અપની માંગ મનવાને મેં સફળ હોતા હૈ તો ભી ખત્મ હો જાતા હૈ તથા યદિ અસફલ હોતા હૈ તો ભી ખત્મ હો જાતા હૈ આંદોલન કી ઉત્ત્ર કુછ વર્ષોની હી હોતી હૈ, વહેં ભી મુશ્કેલિયત આધારિત આંદોલન તો ઔર ભી અલ્પકાલિક હોતા હૈ લોગોનો કો લગતા થા કિ સરદાર સરોવર બાંધ કે નિર્માણ કો રોકને ઔર વિસ્થાપિતોને કે પુનર્વાસ કે લિએ આંદોલન ચલ રહ્યા થા બાંધ બન ગયા સંપૂર્ણ પુનર્વાસ નહીં હૂઅા તો આંદોલન ખત્મ હો જાના ચાહેલું થા, લેકિન એસા નહીં હૂઅા તું હાં નર્મદા બચાઓ આંદોલન કી ખાસિયત હૈ દૂર સે દેખને વાલોનો કો લગતા હૈ કી યદિ યાં આંદોલન કેવલ મેધા

પાટકર જી કે ઇર્દિગિર્ડ ખડા હુાં હૈ લેકિન યાં વાસ્તવિકતા નહીં હૈ આંદોલન કે નિર્ણય ગાંગ-ગાંગ મેં બિખરે હુએ કાર્યકર્તાઓને દ્વારા ગ્રામ વાસિયોનો સાથ બિઠાકર કિએ જાતે હૈનું ઇસ તરહ જો નિર્ણય નર્મદા ઘાટી કે ગ્રામ વાસિયોને દ્વારા હોતે હૈ, ઉનકી પુષ્ટિ કાર્યકર્તાઓનો ખુલ્લો બૈટક મેં જાતી હૈ, ઉન્હીને ફેસલોનો સર્વોચ્ચ નર્મદા ઘોણા કરને કા કામ મેધા જી દ્વારા કિયા જાતા હૈ લેકિન ગત 35 વર્ષોને કિસી નોટ મેધા પાટકર જી કે નામ સે જારી હોતે હુએ નહીં દેખા યા સુના હોગા ઉસમે આંદોલન કે સભી પ્રમુખ સાથીયોનો નામ હોતે હૈ અંતિમ નામ મેધા જી કા મેધાજી નર્મદા બચાઓ આંદોલન કી ના સંયોજક હૈ, ના અધ્યક્ષ અન્યાય અન્યાચાર, બ્રાચાર ઔર ભેદભાવ કો સડકોં પર જાકર ચુનીતી દી હૈ હમારે જૈસે તમામ સાથી ઉનસે સ્થાઈ તૌર પર માસ્ક કા ઇસ્તેમાલ કરને કા કહેતે હૈનું, લેકિન ઉનકા સ્થાઈ જવાબ હોતા હૈ કી આપ દેશ કી ચિંતા કીજાએ, મેરી નહીં।

અન્યાય, અન્યાચાર, બ્રાચાર ઔર ભેદભાવ કો સડકોં પર જાકર ચુનીતી દી હૈ હમારે જૈસે તમામ સાથી ઉનસે સ્થાઈ તૌર પર માસ્ક કા ઇસ્તેમાલ કરને કા કહેતે હૈનું, લેકિન ઉનકા સ્થાઈ જવાબ હોતા હૈ કી આપ દેશ કી અત્યંત કઠિન કાર્ય હોતા હૈ આમતૌર પર આંદોલનોને કે બારે મેં કહા જાતા હૈ કી યદિ આંદોલન અપની માંગ મનવાને મેં સફળ હોતા હૈ તો ભી ખત્મ હો જાતા હૈ તથા યદિ અસફલ હોતા હૈ તો ભી ખત્મ હો જાતા હૈ આંદોલન કી ઉત્ત્ર કુછ વર્ષોની હી હોતી હૈ, વહેં ભી મુશ્કેલિયત આધારિત આંદોલન તો ઔર ભી અલ્પકાલિક હોતા હૈ લોગોનો કો લગતા થા કિ સરદાર સરોવર બાંધ કે નિર્માણ કો રોકને ઔર વિસ્થાપિતોને કે પુનર્વાસ કે લિએ આંદોલન ચલ રહ્યા થા બાંધ બન ગયા સંપૂર્ણ પુનર્વાસ નહીં હૂઅા તો આંદોલન ખત્મ હો જાના ચાહેલું થા, લેકિન એસા નહીં હૂઅા તું હાં નર્મદા બચાઓ આંદોલન કી ખાસિયત હૈ દૂર સે દેખને વાલોનો કો લગતા હૈ કી યદિ યાં આંદોલન કેવલ મેધા

કિયા ઉન્હોને અપના અંતિમ સમય નર્મદા કિનારે બિત્યા ખ્યાતિ પ્રાપ્ત અરુંધતિ રોં જવ નર્મદા બચાઓ આંદોલન કે સંબંધ મેં સર્વોચ્ચ ન્યાયાલય કે એક ફેસલે કે ખિલાફ સર્વોચ્ચ ન્યાયાલય કે બાહર પ્રદર્શન કર રહી થી તબ ઉન પર વહી અવમાનના કા પ્રકરણ દર્જ કિયા થા, જો અબ પ્રશાંત ભૂષણ પર કિયા હૈ।

નર્મદા બચાઓ આંદોલન કી પૈરવી વિગત 35 વર્ષોને લગાતાર પ્રશાંત ભૂષણ, દિલી હાઈ કોર્ટ કે મુખ્ય ન્યાયાધીશ રહે રાજેંદ્ર સચ્ચર, સંયા પારિખ, રાજીવ ધ્વન જૈસે દેશ કે ખ્યાતિ પ્રાપ્ત વકીલ કરતે રહે હૈનું પિછે કુછ વર્ષોને હાઈ કોર્ટ ઔર સુપ્રીમ કોર્ટ મેં ખૂદ મેધાજી નર્મદા બચાઓ આંદોલન કી પૈરવી કરતી હૈ।

નર્મદા બચાઓ આંદોલન દેશ કે એસા અનોખા આંદોલન હૈ જિસકે ચલતે હાઈ કોર્ટ ઔર સુપ્રીમ કોર્ટ ને એસે તમામ ફેસલે દિએ હૈનું જિસસે દેશ કે કરોડોનું વિસ્થાપિતોનો કો લાભ હુાં હૈ જમીન કે બદલે જમીન હોય એક એક વિસ્થાપિત કો સાઠ લાખ રૂ દેને કા ફેસલે હોય નર્મદા બચાઓ આંદોલન કી અંગેજોને કે જમાને કે ભૂમિ અધિગ્રહણ કાનૂન કી બદલવાને મેં મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા રહી હૈ નર્મદા બચાઓ આંદોલન કી પ્રેરણ સે મુબાઈ મેં ઘર બચાઓ, ઘર બનાઓ આંદોલન ભી ઇસ તરહ સમર્પક સમૂહ બનાકર નર્મદા બચાઓ આંદોલન કા ગત 35 વર્ષોને જબ જવ જરૂરત પડી હૈ તબ તબ સાથ દિયા હૈ। મેં ગત 25 વર્ષોને મેં નર્મદા બચાઓ આંદોલન સે જુડ્ગે હું હૈ જાતા હું, દો આપણિયા જરૂર રૂ રહ્યા હું, એક યાં એક રાજનીતિ ધોખા હૈ, ધક્કા મારો મૌકા હું% કા નારા બેમાની હૈ, કંઈકા રાજનીતિ સે હી સબ કુછ તથ હોતા હૈ બાંધ બનાને કા ફેસલા ભી રાજનીતિક ફેસલા હૈ રાજનીતિ કી દિશા તથ કરતી હૈ।

આજ 35 સાલ કે બાદ ભી આંદોલન પૂરી ઘાટી ક્ષેત્ર મેં જારી હૈ। આજ 35 વર્ષો પૂરે હોને પર ઘાટી કે 500 સે અધિક યુવાઓન

